

PAŽAISLIO KAMALDULŲ VIENUOLYNŲ BIBLIOTEKOS LIKIMAS (1833–1836)¹

Vilhelmas Burkevičius

1943 metų vasarą² turėjau galimybės kiek pažiūrėti Pažaislyje, mūsų Centraliniame Valstybės Archyve³, rusų laikų (1832–1915) Pažaislio vienuolyno bylas. Jų yra čia gana daug per apie 80 metų (1832–1915) rusų valdymo laiką surinktų ir ganėtinai tvarkingai, pagal atskirus ar kelis metus iš karto, ryšuliais sudėtų. Šių bylų turinys yra aplamai⁴ mažos dabar mums vertės: įvairiausias ūkiškai-administratyvinės vienuolyno ūkio apyskaitos, statybų-remontų protokolai, sąmatos, vienuolių gyvenimo tvarkymo įvairiais klausimais susirašinėjimai ir pan. Bet pasisėkė užtikti tarp jų ir buv. kamaldulų⁵ vienuolyno bibliotekos likvidacijos reikalu keletą raštų. Buv[ęs] kamaldulų vienuolynas, gyvavęs⁶ čia apie 170 metų (1663 – 1832), buvo už tariamą⁷ jo vienuolių dalyvavimą 1831 metų sukilime⁸ caro⁹ Mikalojaus I-jo¹⁰ 1832.II.5 (s. st.)¹¹ ukazu¹² konfis-

- 1 A) Saugomas LNB RKRS, F47-96, l. 1–21. – Mašinraštyje buvęs straipsnio pavadinimas „Keletas archyve rastų žinių apie buv. Kamalduliečių vienuolyno bibliotekos likimą Pažaislyje“ užbrauktas ir pataisytas V. Biržiškos ranka. Daugiau apie bibliotekos raidą ir likimą žr. Pacevičius Arvydas. Pažaislio kamaldulių vienuolyno biblioteka: raida, išsklaidymo keliai ir paveldas. Iš *Pažaislio vienuolyno 350 metų istorija: mokslinių straipsnių rinktinė*. Sud. Mindaugas Paknys. Vilnius: LKTI, 2014, p. 307–348.
- 2 B) Kaip rodo lydraštis-dedikacija J. Rimantui, medžiaga, tarp kurios buvo ir archyve saugomų knygų sąrašų fotokopijos, V. Burkevičius įteikė 1943 liepos 3 d. Lydraščio tekstas: „Knygos Mėgėjui – mano mylimajam Juozui Rimantui – buv. Pažaislio vienuolyno Bibliotekos (XIX amž. pradž.) istorijos medžiaga (Bibliotekos likučių kelionė iš Pažaislio į Polocką 1836 m.). Širdingai įteikiau. 1943 m. liepos 3 d. V. Burkevičius (parašas)“, žr. LNB, F47-2484, lap. 15. Straipsnio mašinraštis įteiktas 1943 m. rugsėjo 23 d.
- 3 C) Dar vadinamas Kauno valstybinių archyvu, kuris pirmosios sovietinės okupacijos metais veikė kaip LTSR Centrinio valstybinio archyvo Vilniuje filialas, be pagrindinių patalpų Pažaislyje turėjęs dar saugyklą Laisvės al. 46. 1941 rugsėjo pabaigoje patalpos Pažaislyje buvo užantspauduotos, o archyvas vėl pradėjo veikti tik 1942 sausio pabaigoje. Nuo 1942 balandžio 1 d. pavaldus Vidaus reikalų vadybos archyvų inspekcijai ir Ostlando reichskomisariatui patarėjui archyvų reikalams dr. Dülferiui.
- 4 Mašinraštyje prieš tai buvo „bendrai“, čia ir toliau taisyta J. Rimanto ranka.
- 5 D) Dab. kamaldulių.
- 6 Mašinraštyje buvo „egzistavęs“, taisyta V. Biržiškos.
- 7 Mašinraštyje buvo „neva“, taisyta J. Rimanto.
- 8 Žodis įrašytas J. Rimanto.
- 9 Mašinraštyje buvo „Rusijos imperatoriaus“, taisyta V. Biržiškos.
- 10 E) Dab. Nikolajaus I.
- 11 F) Sutr. senuoju stiliumi.
- 12 G) Liet. įsakymu.

kuotas ir 1832.X.29 patvirtintu Rusijos Sinodo nutarimu paverstas pravoslavų vienuolynu. Buvusiojo katalikų vienuolyno turtas surašytas ir pravoslavų žinybon perimtas 1832 metų kovo 15 d.

Šiame rusų laikų archyve ir randame kiek žinių apie rusų valdžios iš kamaldulų perimtųjų knygų 1833–1836 metų laikotarpyje patvarkymą. Gavo rusai ne daug, rodos, viso tik apie kokius 500–600 knygų (tikrą skaičių iš bylos sunku nustatyti)¹³.

Iš įvairių kitų šaltinių dabar apytikriai galime¹⁴ spręsti, kad rusams 1832 m. teko tik dalis, kaip ir likučiai, buvusios anais laikais (bent iki XVIII šimtmečio) turtingesnės Pažaislio bibliotekos. To knygų lobio nykimas, dėl įvairių priežasčių, atrodo, prasidėjo antroje XVIII šimtmečio pusėje. Ne be to irgi, kad vertingesnės knygos pačių savininkų, rusams ateinant, galėjo būti ir paslėptos, taip pat, kaip ir¹⁵ archyvo raštai kalba apie bažnyčios varpų ir kito turto žemėje tada užkasinėjimą.

1755 m. birželio 10 dieną per audrą iš žaibo užsidegė bažnyčios stogas, ir tada nukentėjo ir vienuolyno biblioteka. Kiek nuostolių bibliotekai buvo tada padaryta, net apytikriai nežinome.

Per prancūzų-rusų karą 1812 metais vienuolynas buvo prancūzų apiplėštas. Tada biblioteka irgi, sakoma, turėjo žymių nuostolių.

1824 metais, t.y. apie 160 metų po vienuolyno įsteigimo, buvo padarytas vienuolyno turto pagrindinis patikrinimas. Šios revizijos metu¹⁶ nustatyta buvo tiksliai, kad bibliotekoje dar yra¹⁷ viso 505 *tomai* įvairių knygų, būtent: teologinių – 118, pamokslinių – 47, istorinių – 45, filosofinių – 15 ir įvairaus turinio – 280. Tais metais, matyti¹⁸, knygynas buvo sutvarkytas ir jo turinys sistematizuotas.

1832–1836 m. vienuolyno aprašyme, pavadintame: „Opisanie Požajskago Monastyria s ego imuščestvom, sostavlennoe pri priniatii onago v Grekorossijskoe vedomstvo. Marta 15 dnia 1832 goda“, randame nurodymą ir į buv[usios] bibliotekos patalpas. Būtent, ten pasakyta, kad iš abiejų pusių nuo didžiojo bažnyčios altoriaus yra patalpos („priedely“) įvairioms bažnyčios reikmenims saugoti, o virš tų patalpų yra tokio pat didumo kambariai. Viename tų kambarių, dešinėje (nuo altoriaus) pusėje esanti¹⁹ vienuolyno biblioteka, o

13 Šiame sakinyje, tai, kas yra skliausteliuose, redaguota V. Biržiškos.

14 Mašinėraštyje buvo „būtume linke“, taisyta V. Biržiškos.

15 Mašinėraštyje buvo „pav.“, taisyta V. Biržiškos.

16 Žodis įterptas J. Rimanto.

17 Mašinėraštyje buvo „randasi“, taisyta J. Rimanto.

18 Mašinėraštyje buvo „matomai“, taisyta J. Rimanto.

19 Mašinėraštyje buvo „esą randasi“, taisyta J. Rimanto.

kairioje – tuščia patalpa. Šiame bibliotekos kambaryje esą rasta tada 523 egz. įvairiomis kalbomis knygų, t. y. skaičius, kuris buvęs atžymėtas taipogi ir 1830 m. „vizite“, ir jis buvęs patikrintas ir rastas pilnas. Tačiau katalogo šioms knygoms nesą. Vienuolyno ir jo turto surašymo data atžymėta tame aprašyme 1832 m. kovo 15 d.

Iš to matyti, kad ir per paskutinius vienuolyno sunkius gyvenimo metus jo biblioteka turėjo vis tik tendencijos augti (1824 m. buvo 505 t., 1830 m. – 523).

Po sąrašų pasirašė²⁰ kun. Kazimieras Rapševičius, archimandritas Platonas, Minsko Katedralinio Soboro Protojerėjus K. Šimanovskis. Pagal sąrašą turta perduodant-priimant, Katalikų Konsistorijos įsakymu dalyvavo kanonų teisės daktaras, Vilniaus Katedros kanauninkas, Ignas Barauskas ir taipogi rusų Konsistorijos valdininkas.

Minsko Dvasinė Konsistorija, apsvarsčiusi Rusijos Pravoslavų Sinodo 1832.XII.2 ukazą dėl Pažaislio, buv[usio] kamaldulų, vienuolyno perėmimo pravoslavų dvasinės valdžios žinion, pareiškė savo nuomonę dėl to ukazo įgyvendinimo Minsko ir Lietuvos pravoslavų²¹ vyskupui Eugenijui. Šiame Konsistorijos referate dėl vienuolyno knygų buvo bendrai pasakyta, kad jas, Konsistorijos nuomone, kaipo pravoslavams nereikalingas, tektų atiduoti katalikų dvasininkams. Tvirtindamas, kiek pakeisdamas ir papildydamas, šį Konsistorijos referatą, vyskupas Eugenijus 1833 m. sausio mėn. 12 d. rezoliucija dėl bibliotekos pareiškė tokią savo nuomonę: „Kadangi priėmusieji Pažaislio vienuolyną nesurašė to vienuolyno įvairių kalbų bibliotekai atskiro knygų katalogo, o tik bendrai pareiškė, kad esą ten jų surasta 523 pavadinimai (numeriai) ir kad jų skaičiuje esą daug bažnytinių Romos-Katalikų knygų, bet nieko nepasakyta, kokios būtent knygų ir kiek jų yra, tad kol kas susilaikyti perduoti knygas katalikų bažnyčios vyriausybei, tiek bažnytines, apeigines katalikų knygas, tiek ir visas kitas, kurios yra vienuolyno bibliotekoje. Tuo tarpu įsakyti tėvui archimandritui Platonui su šventiku Mironovičium neatidėliojant sudaryti tikslų („obstojatelnago“) katalogą visoms, be jokios išimties, vienuolyno bibliotekos knygoms ir jų sąrašą pristatyti man peržiūrėti, kurias knygas reikalinga atiduoti R.-Katalikų vyriausybės žinion ir kurias reikia bei naudingai paimti Minsko dvasinės seminarijos bibliotekai, ir apie tai pranešti Sinodui“.

Kada tas sąrašas (katalogas) buvo sudarytas ir Konsistorijai pateiktas, tą pat (1833) metų rugpjūčio 24 dieną šitoje Konsistorijoje vėl tas reikalas buvo toliau svarstomas, nes esą visas kitas turtas jau yra perduotas ir liko tik knygos.

20 Trys žodžiai prieš šią pastabą trumpinti ir taisyti V. Biržiškos.

21 Žodis įterptas V. Biržiškos.

Iš įvykusio tos dienos nutarimo motyvų matyti, kad²² pristatant surašytą knygyno katalogą, *įtraukta buvo knygų: lotynų kalba – 256 ir lenkų – 31, viso 287 egz.*, Sinodas buvo prašomas pavesti tas knygas Minsko Dvasinei Konsistorijai. Svarstant gi Sinode šį klausimą, prisiminta buvo, ryšium²³ su vienuolyno konfiskacija, jo turto, taipogi ir bibliotekos likimo trumpa istorija. Yra čia kiek žinių ir apie biblioteką²⁴. 1832.V.2 Sinodo ober-prokuroras kunigaikštis Petras Meščerskis pateikė Sinodui kolegijos asesoriaus Voicechovičiaus, kuris buvo komandiruotas savo laiku priimti Pažaislio vienuolyno turto, raportą, kur dėl knygų pareiškta: „Pažaislio vienuolyno biblioteka susideda iš nedidelio knygų skaičiaus („neznačitelnogo čisla“), kaip pasakyta turto sąraše, ir, be to, iš visai nevertingų knygų („knig vesma nevažnych“).“ Toliau seka įvairių bažnytinių apeigų knygų pavyzdžiai²⁵. Turto priėmėjai archimandritas Platonas ir protojerėjus Šimanovskis buvo pareiškę nuomonę, kad, kadangi šioje bibliotekoje daug yra katalikų bažnytinių apeiginių knygų, jas reikia atiduoti katalikų dvasiškių vyresnybės patvarkymui. Polocko dvasinės konsistorijos 1833 m. rugpjūčio 24 d. posėdyje toliau buvo konstatuota, kad Pažaislio vienuolynas šio turto perėmimo metu²⁶ yra perėjęs iš Minsko į naujai įsteigtosios Polocko eparchijos²⁷ žinybą. Todėl nutarta, atsižvelgiant į tai, kad atsiųstajame knygų kataloge matyti²⁸, jog dalis knygų yra dvasinio, o dalis pasaulinio²⁹ turinio, ir kadangi visas tas knygas negalima laikyti pravoslavų dvasininkijai nereikalingomis, – paskirti visas jas tos dvasinės seminarijos bibliotekos naudai, kuri bus įsteigta naujojoje Polocko eparchijoje.

Iš šio nutarimo aiškiai nematyti³⁰, kad dalis visos buv[usios] kamaldulų bibliotekos paliekama Pažaislyje. Tačiau, sugretinus kitus raštus, pasirodo, kad³¹ konfiskavus vienuolyną, jame rasta 523 kamaldulų knygos, kurios buvo atžymėtos ir 1830 metų vizitacijos metu. Dabar į Polocką siunčiama viso 287 (256 lotynų kalba ir 31 – lenkų). Taigi lieka dar 236. Atskirai buvo sudarytas sąrašas paliekamų Pažaislyje 139 – 146 egz. Kadangi nenurodyta, kiek atiduodama katalikų dvasininkijai, tai iš bendro skaičiaus išseina, kad gražinta katalikams

22 Mašinėraštyje buvo „štai kas“, taisyta V. Biržiškos.

23 Mašinėraštyje buvo „sąryšyje“, taisyta J. Rimanto.

24 Šis sakinytis įterptas V. Biržiškos.

25 Žodis įterptas J. Rimanto.

26 Žodis įterptas J. Rimanto.

27 Vyskupijos, t. p. ir toliau.

28 Mašinėraštyje buvo „matosi“, taisyta J. Rimanto.

29 Mašinėraštyje buvo „svietiško“, taisyta J. Rimanto.

30 Mašinėraštyje buvo „nesimato“, taisyta J. Rimanto.

31 Du žodžiai prieš šią pastabą, atskirti kableliu, yra įrašyti V. Biržiškos.

turejo būti viso tik apie 90 – 100 egz. Bet ar tikrai buvo gražinta, kam būtent, kada ir t. t., apie tai jokių žinių nepavyko užtikti³².

Iš esamo atskirai surašyto knygų rejestro, kurios paliekamos Pažaislio bibliotekai, pagal³³ Polocko dvasinės konsistorijos 1833.IX.12 d. raštą Nr. 4779, matyti, kad trijų įvairių formatų skirta palikti Pažaislyje viso 92 pavadinimai (numeriai), sudarą 139 – 146 egz.

Netrukus, rugsėjo 20 (1833 m. raštu Nr. 639), Polocko Dvasinė Konsistorija primena Pažaislio vienuolyno archimandritui Arkadijui šią Vyskupo rezoluciją: „Įsakyti buv. kamaldulų vienuolyno bibliotekos knygas kaip reikia („po nadležaščemu“) išsiųsti į Polocką saugoti jas Archijerėjaus namuose ir savo laiku perduoti jas į steigiamą Polocko dvasinę seminariją“. Šis raštas Pažaislyje buvo gautas spalio 9 dieną ir tą patį spalio mėnesį (diena nenurodyta) knygos, atrodo, buvo į Polocką išsiųstos, nes sąrašė atžymėta ir apie jų įpakavimą. Viso, pagal rejestrą³⁴, tų knygų buvę svorio: knygų – 18 pūdų 14 svarų, dėžių – 4 pūdai ir įvyniojimo („uborka“) – 6 svarai; viso: knygos su tara – 22 pūdai 20 svarų, taigi 7 centneriai bendro svorio su viršum³⁵. Siunčiamųjų knygų rejestras įvardijimu³⁶ ir skyriais atrodo taip³⁷:

REJESTER

knig, poslannyh v Polockuju Duchovnuju Konsistoriju iz Požajskago
vtoroklassnago Monastyria, pri raportie ot...

latinskija knigi	v list	NN	1 – 37	egz.	56
„	„	„	1 – 45	„	52
„	„	„	1 – 88	„	110
„	„	„	1 – 49	„	50
polskija	„	„	1 – 6	„	13
„	„	„	1 – 7	„	11
„	„	„	1 – 5	„	7
Viso lotynų ir lenkų kalbomis:		NN	1 – 237	egz.	299

Tačiau, kaip toliau pamatysime, yra rimto pagrindo abejoti, ar tas knygų siuntinys tikrai tada, 1833 m. rudenį, į Polocką išvyko.

32 Mašınraštyje buvo „neužtikau“, vietoj to du žodžius prieš šią pastabą įrašė V. Biržiška.

33 Mašınraštyje buvo „sulyg“, taisyta J. Rimanto.

34 Iš rusų k., sąrašą.

35 Du paskutiniai šio sakinio žodžiai prirašyti J. Rimanto.

36 Mašınraštyje buvo „užvardijimu“, taisyta J. Rimanto.

37 Du paskutiniai šio sakiniai žodžiai prirašyti J. Rimanto.

1836 m. rugsėjo 12 d. Polocko Dvasinėje Konsistorijoje svarstomi buvo du Pažaislio vienuolyno vedėjo, archimandrito Filareto, raportai: 1. apie tai, kad rugpiūčio 29 dieną iš Pažaislio į Polocką paruošta pasiūsti jo, vienuolyno vedėjo, nuožiūra parinktų geresnių ir naudingesnių („luščija k upotrebleniju poleznyja“) knygų siuntinys, susidedas iš 256 lotynų kalba ir 31 lenkų kalba knygų, ir 2. kad knygos ir rejstras (jų sąrašas) jau pasiūsti. Arkivyskupas Smaragdus dėl pirmo raporto padėjo tokią rezoliuciją: „Padaryti atitinkamą parėdymą dėl knygų gavimo ir jų saugojimo reikalo, turint omenyje, kad dar ne visos knygos iš Pažaislio į Polocką pristatytos“. Dėl antrojo raporto įvyko tokia Konsistorijos rezoliucija, arkivyskupo patvirtintoji: „Kadangi iš raporto matyti³⁸, jog ne visos Pažaislio vienuolyno bibliotekoje esamos knygos atsiųstos, o tik tos, kurios, Archimandrito nuomone, yra geriausios ir naudingiausios, tai, neturint smulkių ir tikslų žinių apie tas paliktąsias Pažaislio vienuolyne knygas, ir kadangi kai kurios iš jų, reikia manyti, gali pasirodyti daugiau ar mažiau reikalingos būsimajai Eparchijos Seminarijos bibliotekai (o toje bibliotekoje turėtų būti įvairiausios naudingos ir pamokinančios knygos), – įsakyti archimandritui, kad jis, kartu su garbingiausiais vienuoliais („sovместно с počтотнѣjšеju братіеju“), sudarytų smulkų ir tikslų rejstrą visoms knygoms, kurios yra paliktos vienuolyno bibliotekoje, ir tą sąrašą pristatytų betarpiai Arkivyskupo³⁹ nuožiūrai“.

Iš sekančio tų pat (1836) metų spalio 24 dienos Konsistorijos nutarimo matyti, kad šiame posėdyje buvo žiūrimas Pažaislio vienuolyno archimandrito Filareto raportas, kuriuo jis, pagal konsistorijos rugsėjo 12 dienos įsakymą Nr. 4449⁴⁰, pateikė konsistorijai pasilikusių vienuolyno bibliotekoje knygų sąrašą. Konsistorija, pasiteiravusi, konstatavo, kad šiame sąrašė yra įvairių pavadinimų knygų: lotynų kalba – 216, vokiečių – 5, francūzų – 4 ir lenkų – 201 (taigi viso 426)⁴¹. Arkivyskupas patvirtino konsistorijos šitokią nuomonę: „Kadangi visos šios knygos, svetimomis kalbomis spausdintos, paprastai ir nemokytai vienuolių šeimai Pažaislio vienuolyne („dlia prostoj i neučionoj bratii Požajskoj obiteli“) nereikalingos ir nematyti⁴², kad ateityje kas nors iš jos vienuolių galėtų jų skaitymu užsiimti; gi dėl įsteigtųjų ir ateityje steigiamų

38 Mašinėraštyje buvo „matosi“, taisyta J. Rimanto.

39 Arkivyskupo.

40 A) Turėtų būti N. 4779, žr.: LNB RKRS, F47-2484, lap. 4.

41 B) Knygų sąrašas *Rejestr knig ostavšichsia v biblioteke Požajskago vtoroklassnago Monastyria, učinnennyj po ukazu iz Polockoj Duchovnoj Konsistoriji ot 12 Sentiabria [1836 goda] za N. 4779 posledovavšemu saugomas* LNB RKRS, F47-2484, lap. 6–11.

42 Mašinėraštyje buvo „nesimato“, taisyta J. Rimanto.

Polocko eparchijos žinyboje dvasinių mokyklų šitokios knygos, kaip iš jų pavadinimų matyti, gali nemaža naudos duoti, – tai šio rejestro (sąrašo) originalą palikti konsistorijos bylose, o jo nuorašą, tinkamai patvirtintą, pasiūsti vienuolyno vedėjui ir įsakyti jam: visas šias knygas, rejestre išvardintąsias, tinkamai jas įpakavus, išsiūsti, su patikimu palydovu arba gerai progai pasitaikius, į šią konsistoriją žiemos keliu, bet neatidėliojant šio reikalo toliau, kaip iki⁴³ kovo mėnesio ateinančiųjų 1837 metų⁴⁴. Toliau nutarime kalbama apie reikalingas tam išsiuntimui išlaidas ir pridedama, kad po to, kai knygos bus gautos, reikia jas peržiūrėti ir atiduoti kam reikia, kad jos patektų į renkamą būsimajai Polocke dvasinei seminarijai biblioteką.

Šį kartą knygos tikrai buvo išsiųstos ir paskirties vietoje gautos. Byloje yra Pažaislio vienuolyno vedėjo archimandrito Filareto liudijimas, datuotas 1836 m. rugpjūčio 30 d., duotas Kauno apskr. Sergejenkovo kaimo miestelėnui Zacharui, Simono sūnui, Lisovskiui, apie tai, kad jis su poriniu vežimu iš Pažaislio vyksta su bažnytinėmis knygomis, sudėtomis medinėje dėžėje, į Polocką, iš kur, atidavęs knygas ir gavęs kvitą, turi grįžti atgal, niekur nesustojęs, kad gautų už tą nuvežimą atlyginimą. Vienuolyno vedėjo parašas paliudytas Kauno Žemiečių Išsavrniko 1836 m. rugpiūčio 21 dieną Nr. 786.

Dėl šių knygų pristatymo į Polocką netenka nei kiek abejoti, nes byloje yra oficialus jų gavimo pakvitavimas, datuotas 1836 m. rugsėjo 7 dieną. („Raport za Nr. 102 i pri niom jaščik dereviannyj s knigami polučen sentiabria 7-go dnia 1836 goda. Dnevnyj podkanceliarist Dimitrij Kopylov“⁴⁴).

Gana savotiškai nušviečia visą šį reikalą vienas tarp įvairių raštų atsitiktinai surastas juodraštis, rašytas pažįstama iš knygų sąrašų rašysena⁴⁵, taigi dėl jo autentiškumo abejoti netenka. Turinys jo yra toks: 1836 m. (mėnuo ir diena nenurodyta) surašomas Polocko Dvasinės Konsistorijos vardu vienuolyno vedėjo raportas, kur jis plačiai teisinasi, kodėl taip ilgai neįvykdęs Konsistorijos įsakymo, iš liepos 14 dienos Nr. 3602, dėl knygų pristatymo, ir iš kurio matyti, kad siunčiamos turėjo būti ne visos, o tik geresnės, rinktinės knygos. Archimandritas sako taip: gavęs Konsistorijos įsakymą, jis kreipėsi į vienuolyno išdininą Anastasijų ir pareikalavo iš jo nurodyti tas siųstinas knygas. Išdininčas atidarė vienuolyno biblioteką ir parodė knygas, kurios buvo labai blogoje padėtyje⁴⁶ („v samom chudšem bezporiadke nachodiaščijasia“). Kada vedėjas

43 Trys paskutiniai žodžiai su kableliu prieš šią pastabą, taisyti J. Rimanto.

44 A) Šis „pakvitavimas“ saugomas LNB RKRS, F47-2484, lap. 4.

45 Mašinėraštyje buvo „braižu“, taisyta J. Rimanto.

46 Mašinėraštyje buvo „stovyje“, taisyta J. Rimanto.

pareikalavo jų katalogo, jo nebuvo, bent taip atsakęs išdininkas. Todėl jis nežinojęs, kokios būtent knygų turėjo būti išsiųstos, ir taipogi jam buvę neaišku, kiek tų knygų iš viso turi būti, kiek jų yra ir nežinia, ar visos jos sutvarkytos⁴⁷. Išdininkas negalėjęs jam į tuos klausimus duoti atsakymo, kadangi jis šių knygų iš nieko nepriėmęs ir jų tvarkyme iš viso nedalyvavęs. Visas šias sumaišytas knygas, įvairaus formato ir įvairių kalbų, jis, vienuolyno vedėjas, išsortiravęs⁴⁸ ir padaręs jiems rejestrą. Bet vis tik ir po to jam neaišku buvę, kaip išpildyti Konsistorijos įsakymą, nes jis nežinojęs, kurias būtent knygas reikia siųsti. Sinodo 1833 m. rugpjūčio 27 d. įsakymas jam negalėjęs šiuo reikalu irgi daug padėti, nors padarytame pagal tai sąrašė buvę atžymėta: lotynų knygų – 256 ir lenkų – 31, viso 287. Išdininkas suradęs darytojo ankščiau knygų⁴⁹ rejestro juodraščių, rašytą archimandrito Platono, Kauno šventiko Petro Mironovičiaus ir kažkokio dar nežinomo trečiojo asmens, bet šie sąrašai buvę mažai suprantami („samich v sebe malo poniatnych“), ir pagal juos sudaryti galutinį siunčiamųjų knygų sąrašą buvę negalima. Jam kilę daug abejonių dėl šitų aplinkybių, ir jis iš pradžios manęs prašyti konsistorijos paaiškinimų, bet vėliau nuo to sumanymo archimandrito Platono patariamais atsisakęs, ir pagal šitą juodraščių parinkęs vertingesnes, jo nuomone, ir naudingesnes knygas, lotynų kalba 256 ir lenkų – 31, ir jas su galutiniu sąrašu nutaręs konsistorijai pristatyti. Iš šio raporto projekto atrodo, kad 1833 m. knygų išsiųstos nebuvo ir kad per 3 metus (1833–1836) jų tvarkymo reikalas buvo visai užmirštas.

Be to, ir paviršutiniškai palyginus kalbamųjų čia 1833 ir 1836 metų kelių raštų turinį, jau neabejotinai matyti, kad knygos kažkodėl buvo išsiųstos į Polocką ne 1833 m. rudenį, o tik po 3-jų metų – 1836 m. spalio mėnesį. Pirmą kartą (1833 m.) buvo nusistatyta siųsti 237 pavadinimų knygos (299 egz.), apie 200 palikus vietoje. Gi 1836 m., sudarant naujus sąrašus, nebepaliekant Pažaislyje nieko, buvo pasiūsta viso 426 knygos (lotynų kalba – 216, lenkų – 201, vokiečių – 5 ir francūzų – 4)⁵⁰. Jeigu laikytis to, kad tikrasis rusų gautasis knygų bendras skaičius buvo 523 (kaip jie patys kartotinais savo metinėse apyskaitose nuolat nurodinėja), tai vis tik išeina, jog Pažaislyje 1836 m. pasiliko dar 97 egz. knygų. Gražintųjų katalikų dvasininkams knygų sąrašo, kaip jau nurodyta, rasti neteko. Ar jos buvo gražintos, ar kur kitur pateko, ar vietoje pasiliko – nežinia. Todėl šios paskutinės knygų šimtinės likimas kol kas taip

47 Mašinėraštyje buvo „tvarkoje randasi“, taisyta J. Rimanto.

48 Iš rusų k. surūšiavęs.

49 Žodis įterptas J. Rimanto.

50 A) Šių knygų sąrašas saugomas LNB RKRS, F47-2484.

ir lieka neaiškus. Teko pastebėti, kad rusų valdymo pradžioje dažnai keitėsi vienuolyno vedėjai. Knygos mažai kam iš „neučionoj bratii“ gal ir terūpėjo, ir jos, kaip matome 1833–1836 metų laikotarpyje pakliuvo labai liūdnon padėtin. Ir iš viso tos knygos, kaipo turtas, buvo tada čia vertinamos, atrodo, mažai, ir jų likimo klausimas visados paskutinėje eilėje buvo sprendžiamas. Spintose ar lentynose bibliotekos kambaryje jos anksčiau buvo laikomos ir kaip rusų buvo surašinėjamos, sunku dabar pasakyti. Cituotasis 1836 m. raportas (juodraštis) vaizdžiai sako apie liūdną jų padėtį, naujiesiems šeimininkams 1832 m. atėjus; joms patys rusai pritaikė žodžius: „v samom chudšem bezporiadkie nachodiaščijasia“. Buv[usios] bibliotekos kambaryje dabar nematyti⁵¹ jokių knygoms laikyti prietaisų: nišų, spintų ar lentynų likučių. Tas kambarys, kaip jau nurodėta, pagal 1836 m. vienuolyno turto ir patalpų aprašymą, yra antrame aukšte, dešinėje pusėje⁵², žiūrint į bažnyčios didįjį altorių. Jis turi du didelius langus į rytus, be jokios ornamentikos, yra gana erdvus: 8,8 m. ilgio, 7,5 m. pločio ir 3,5 m. aukščio (taigi apie 66 m² grindų ploto, 231 m³ talpumo). Užlipę gana aukštais sraigtiniais laiptais į antrą aukštą patenkame į didelį, ilgą, šviesų ir platų priekambarį, kaip ir erdvią, jaukią galeriją, iš kurios į biblioteką veda vienos didelės durys su senovišku užraktu. Jeigu tai buvo ne tik biblioteka, bet ir skaitykla, tai atrodo, kad ji buvo skirta nedideliame lankytojų skaičiui ir iš viso ne per dideliame knygų rinkiniui.

Pažiūrėkime dabar, kaip atrodo tie kalbami čia siunčiamųjų knygų 1833 ir 1836 m. sąrašai.

1833 m. byloje yra užsilikęs didelio (kanceliarinio) formato sąrašas (su keliais juodraščiais), pavadintas: „Rejestr knig na raznych jazykach, okazavšichsia na lice pri opisaniu biblioteki byvsago katoličeskago Kamaldulskago monastyria“. Matyti, tas užsilikęs čia archyve paskutinysis⁵³ egzempliorius yra publikatas to rejestro, kuris buvo (ar turėjo būti) išsiųstas 1833 m. spalio mėn., kartu su knygomis, į Polocką. Sugretinus visus esamus čia knygų sąrašus, kyla mintis, ar tik nebuvo taip, kad iš karto buvo daromas kelių (trijų) asmenų pirmų, pilnas visų bibliotekoje esamų knygų rejestras, o galutinis siunčiamųjų knygų sąrašas buvo dar kelis kartus rašomas iš ištaisytyjū ir sutrumpintųjų pirmų sąrašų. Kodėl taip buvo daroma, sunku atspėti, bet vargu tik tam, kad galutinis sąrašas dailiau atrodytų. Visos knygos skirstomos sąrašuose pagal kalbą ir pagal knygų formatą (didumą). Taigi imamos iš pradžios lotynų

51 Mašinėraštyje buvo „nesimato“, taisyta J. Rimanto.

52 Žodis įterptas J. Rimanto.

53 Mašinėraštyje buvo „galutinasai“, taisyta J. Rimanto.

kalba spausdintos knygos, nes jų skaičius didžiausias. Po to eina lenkų kalba. Jos užima pagal skaičių antrą vietą. Vokiškų ir prancūziškų yra vos keletas. Toliau prisilaikoma tokios sistemos: pirmiau surašomos didžiausio formato (lapo didumo) leidiniai „list“, paskui – „v četvert“, toliau – „v osmuchu“, „in quarto minori“. Knygų autoriai, bendra taisyklė, nenurodomi. Sąrašas turi 5 skiltis: eilės Nr., knygos pavadinimas, egzempliorių skaičius, įrišimas⁵⁴ ir leidinio metai. Pagal leidimo metus daugiausia knygų XVII–XVIII šimtmečių. Senesnių (pvz., 1539 m.) yra palyginti mažiau. Kai kur, nors retai, šie metai visai nenurodomi ar pažymima, kad jie nežinomi. Matyti, pirmykštis visos bibliotekos sąrašas, kaip ir juodraštis, buvo vėliau atidžiai peržiūrėtas ir daryta knygų atranka. Taigi galutinis sąrašas atsirado jau vėliau. Pirmykščiaame sąrašė daug yra išbrauktų knygų arba pastabos: „Net“, „ne okazalos“. Iš to tenka daryti išvadą, kad buvo čia ir šiokių tokių knygų žinovų bei vertintojų, nes tam tikra⁵⁵ atranka vis dėlto buvo daroma⁵⁶. Kai kur, rašant iš juodraščio, kildavo ir šiokių tokių abejonių, ar tai dėl įrašo tikrumo, ar dėl klausimo, palikti knygą vietoje ar siųsti; tada prie knygos matome žodžius: pasiteirauti („spravitsia“). Bendrai, atrodo, kad sąrašo darytojai lotynų kalbą mokėjo⁵⁷, bet pasitaiko vis tik lotynų ir lenkų kalbose neabejotinų klaidų, taipogi yra per ilgą laiką atsiradusių neaiškumų.

Reikia laikyti, kad pirmasis sąrašas buvo daromas (iš rašysenos sprendžiant, trijų asmenų) šešių-septynių mėnesių laikotarpyje⁵⁸ skaitant nuo Minsko vyskupo Eugenijaus 1833.I.14 rezoliucijos, kuri buvo skubotai vykdoma, iki rugpjūčio mėnesio 24 d., kada tas sąrašas buvo jau konsistorijai pristatytas, o knygos paruoštos išsiųsti į Polocką.

Sudarant iš juodraščių galutinius sąrašus, kaip jau nurodyta, daug knygų buvo⁵⁹ išbraukta, nes jų tuo metu jau nebuvo⁶⁰. Tai rodo pastabos: „ne okazalos“, arba iš dviejų egzempliorių vieno nebėra; be to, yra tokios pastabos: „ostavleno“, „ostavit“, „spravitsia“, „perepleten vnov“; dažnai pažymėta „vetchaja“, „bez goda“.

Tenka dar kartą pabrėžti, kad didelė knygų dauguma – lotyniškosios. Lenkiškų knygų, palyginti, daug mažiau, ir jos yra žymiai naujesnės – dauguma

54 Mašinėraštyje buvo „aptaisymas“, taisyta J. Rimanto, t. p. ir toliau.

55 Du žodžiai prieš šią pastabą įterpti V. Biržiškos.

56 Keturi žodžiai prieš šią pastabą taisyti J. Rimanto.

57 Mašinėraštyje buvo „žinojo“, taisyta J. Rimanto.

58 Žodis įterptas J. Rimanto.

59 Žodis įterptas J. Rimanto.

60 Keturi žodžiai prieš šią pastabą taisyti V. Biržiškos.

XVII–XVIII šimtmečių. XVI šimtmečio, palyginti nedaug, viso apie 22 knygos. Seniausieji metai – 1539 (tokių knygų viso yra 2). Naujausioji knyga – 1830 metų. Kai kada sąrašų sudarinėtojai kaip ir atrodė, kad leidimo metus nereikia ar nesvarbu nurodyti, ir tada jis kelioms knygoms ištiesai įrašydavo „pečatany v raznych godach“.

Daug abejonų sukelia ir ši tą nušviečia vieno iš pirmųjų juodraščių gale padarytasis toksai žodis žodin prierasas:

zapisannych latinskich		336
zapisannych polskich		173
NB Nemeckich	raznych	7
Prancuzskich	„	5
nezapisannych latinskich		117
vetchich (neiškaitoma) latin.		83
pisannych raznych		35.

Tie keli žodžiai rodo, kad tikrai *ne visos* knygos buvo į sąrašus įrašomos: žymi dalis liko neirašyta; kad kai kurių leidinių negalima buvo įrašyti kaipo suplyšusių dėl senumo („vetchich“) ir kad buvo bibliotekoje taipogi kiek ir įvairių rankraščių („pisannych raznych“).

Be to, štai mažas to katalogo⁶¹ pavyzdys – ištrauka (rašyba nekeičiama), kurioje surašyta⁶² keletas seniausių ir naujausių lotyniškų ir lenkiškų knygų:

Joannis Chrisostomi operum tom I.II	2 kož.	1539
Opera Oratoria M T Ciceronis	1 „	1540
Aur[elii] Augustini nonus tomus operum	1 „	1542
Ovidii Nasonis Elegiae	1 kož.	1552
Institutiones Theologiae dogmaticae	2 bum.	1808
Institutiones Theologiae morales	2 kož.	1810
Kazania na Niedziele calego roku. Xdza A.Lorencowicza.	1 kož.	1671
Zwierciadlo starozytnej zakonności. X. Grodiciusza.	1 „	1698
Kazania w dwoch tomach. X. Mich[ąła] Karpowicza.	2 bum.	1776, 1777
Kazania na S[wię]ta calego roku P. Skargi, tom 1,2,3,4,5,6.	2 kož.	1793

Norisi ištiesai čia nurodyti dar kelių vokiškų ir prancūziškų knygų sąrašą, kad matytūsi, kaip nemoksliskai, neaiškiai ir su ortografijos taisyklėmis prasi-lenkiant knygos buvo rusų į sąrašus įtraukiamos. Be to, čia matyti prancūziškų knygų menka vertė ir jų aiški karo laiko kilmė (galėjo būti prancūzų karių

61 Du žodžiai prieš šią pastabą įterpti J. Rimanto.

62 Du žodžiai prieš šią pastabą įterpti J. Rimanto.

1812 m. besitraukiančių paliktos). Jų turinys yra visai svetimas kamaldulų bibliotekai ir yra prancūzų šeimininkavimo čia neabejotinas pėdsakas. Vargu suklysimė pasakę, kad ne viena kamaldulų vertinga knyga su prancūzų kariu pateko tada ten, kur likimas Napoleono armijos likučius iš Rusijos 1812 m. nubloškė. Puskarininkio kavaleristo vienuolių bibliotekoje kažkaip paliktosios kelios jo tarnybinių taisyklių knygos yra aiškus to įrodymas ir tik todėl dabar mūsų dėmesio vertos.

Exercitium perfectionis et virtutum religiosarum	1 kož.	-
Nikolai Lancicii. Geistliche Betrachtungen („10-ju dol.“)	1 „	1759
Licht in denen Finsternissen („12-ju doliu“)	1 „	1731
Fuenfzig Arcachen und Berugungen	1 „	1736
Betrachtungen	1 „	-
Principes genereux de la Grammere Francoise	1 „	1781
Ordonnanse provisoire par la Cavaleire	1 „	1804
Reglement Concernant le Exercice	1 „	1791
Manuel des Sous-Officiers	1 bum.	1811

Ypatingą mūsų dėmesį, manyčiau, turėtų kreipti pirmykštis bibliotekos knygų sąrašas, skubotai, matyti, sudarytas nežinomų mums trijų-keturių asmenų 1833 m. pirmoje pusėje. Iš jo, kaip iš pirmykščio tolimesniųjų sąrašų (rejestrais vadinamų) medžiagos, galima spręsti ir apie paskui kylančius įvairius neaiškumus. Ypatingai šis sąrašas atrodo svarbus todėl, kad, matyti, tada visos, be jokios išimties, natūroje esamosios knygos į jį buvo įtraukiamos. Vėlesnieji ar galutinieji rejestrai turi savyje tik šio pirmykščio kaip ir atranką. Šį juodraščių sudaro 13 didelio kanceliarinio formato lapų (26 puslapių), kuriuose daugiau nei⁶³ 15 puslapių teksto (dalis puslapių palikta tuščia, dalis ne visai užpildyta). Rašysena daugiausia neaiški. Apytikriai sprendžiant iš knygų pavadinimo, atrodo, kad jos buvo teologinio, filosofinio, moralinio turinio; yra kiek ir poezijos, istorijos, apie iškalbingumą⁶⁴. Ko nors lietuvių kalba ar apie Lietuvą pastebėti neteko, nors iš vienuolyno istorijos mes žinome, kad pirmuoju jo prioru, pačiam steigėjui Pacui prašant, Italijos ordino vyresnybių buvo paskirtas vienuolis lietuvis Jeronimas (Zigmantas Krasauskas) (Dr. Kairiūkštytės-Ja-

63 Trys žodžiai prieš šią pastabą taisyti J. Rimanto.

64 Maširaštyje buvo „elekvciją“, taisyta V. Biržiškos.

cynienės Pažaislio vienuolynas ir jo meninės vertybės, 1930 m., p. 5)⁶⁵. Daug knygų sąrašė kažkodėl pabraukta: nemaža yra po kelis egzempliorius atžymėta toje skiltyje, kuri pavadinta: „v skolkich knigach“, ir todėl kyla abejonų, kaip čia buvo skaičiuojama: tomais, pavadinimais, atskirais įrišimais ar kaip kitaip. Numeracija dažnai ištaisoma⁶⁶, kartais eilės numeris visai nenurodytas. Be to, gana daug prie knygų padaryta pastabų, kurios kartais⁶⁷ kartojamos: „zapisana“, „ostavlena“, „bez zaglavija i bez goda“, „bez konca“, „bez načala“, „net“, „okazalas“, „bez zaglavnago lista“, „okazalsia 1 ekz.“, „grečeskaja“ (vienas toks įrašas). Jeigu skaičiuoti pavadinimus ir egzempliorius pagal šitą pirmąsį sąrašą, tai gaunamas skaičius neatitinkąs kitiems užrašams⁶⁸ 812 pavadinimų ir 1262 egzempliorių. Gali būti, toks skaičius gaunamas dėl to⁶⁹, kad kai kurie leidiniai sąrašė kartojami.

Bibliotekos knygos aplamai buvo gerai įrištos. Apytikriai iš 476 knygų pergamentu buvo įrištos 59 knygos, oda – 343, popierium – 64 ir visai neįrištų – 10 (dalies įrišimas neaiškus). Kaip suprasti „popierių“ („bumaga“), neaišku: ar knyga buvo visai neįrišta ar įrišta ir nugarėlė buvo taipogi popierinė. Dėl odos aiškiai irgi nenurodyta, ar visa knyga įrišta oda, kaip seniau buvo įprasta daryti, ar tik nugarėlė buvo odinė. Tačiau, šiaip ar taip, matyti neabejotinai, kad į knygų įrišimą buvo rūpestingai žiūrima.

Visai neišaiškintas, kartoju, lieka klausimas, kokios⁷⁰ vienuolyno bibliotekos knygos⁷¹ „gražintos“ katalikų dvasiškijos vyresnybei. Viename inventoriaus sąrašė (rodos, 1833 m.) yra toks katalikų bažnytinių knygų sąrašas („opis Nr. 19“):

- Mšalov ili Služebnikov – 10
- Takovych že s liturgijami za upokoj – 9
- Agend ili trebnikov – 3
- Knižic prazdničnych evangelij – 3
- Breviarov ili pravilnikov – 14
- Psaltyrej v 8-jų doliu lista – 14.

65 A) Halina Kairiūkštytė-Jacynienė. Pažaislio vienuolynas ir jo meninės vertybės. *Židinys*. 1930. T. XII, nr. 8–9, p. 121. – H. Kairiūkštytė-Jacynienė šį straipsnį publikavo keliuose „Židinio“ numeriuose, žr.: *Židinys*. 1930. T. XII, nr. 8–9, p. 119–129; nr. 10, p. 241–247; nr. 11, p. 330–341. Taip pat buvo išleistas ir atspaudas, kuriuos ir rėmėsi V. Burkevičius.

66 Žodis taisytas V. Biržiškos.

67 Žodis įterptas J. Rimanto.

68 Penki žodžiai prieš šią pastabą įterpti V. Biržiškos.

69 Du žodžiai prieš šią pastabą įterpti V. Biržiškos.

70 Žodis taisytas V. Biržiškos.

71 Du žodžiai prieš šią pastabą taisyti V. Biržiškos.

Ar šie mišiolai, agendas, brevijoriai ir psalmynai buvo katalikams atiduoti, nėra žinios⁷².

Kasmet rusai ruošė metinę vienuolyno ūkio apyskaitą ir turto surašymą. 1835 m. apie jų biblioteką randame tik tokių žinių:

Apostol, v. kož. perepl., Moskva, 1830

Ustav Cerkovnyj, „ „ 1832

Oktoich, Minej (1816, 1824).

Vienintelė senoviška knyga šiame sąrašė yra: „Trebnik Petra Mogily, v 2 knigach, kož. star. perepl., peč. v Kijevie 1646 g. (aukota).

Galiausiai⁷³ 1852 m. rugpjūčio 12 d. raportu Nr. 110 Pažaislio vienuolyno vedėjas pranešė savo vyresnybei, atsakydamas į paklausimą dėl senoviškų vertingų knygų, kad vienuolyno bibliotekoje tokių nėra, „išskyrus kelis dokumentus, kurie liečia vienuolyną“. Dėl to pasakymo kilo abejonių, kokie būtent yra šie senieji dokumentai. Jokių tikslesnių nurodymų dėl to surasti neteko, bet viename 1836 m. vienuolyno ir jo turto aprašyme yra šitoks buvusių tada vienuolyne knygų išvardinimas:

1. „Knižka v pol lista na latinskom jazyke, skoropisnaja, zolotymi literami, pod nazvanijem *FUNDUŠ*, byvš. Kamaldulskago Monastyria, v. perepl. obložena malinovym barchatom, s nadpisju pri konce, 1785 g.“

2. Šios knygos nuorašas (dublikatas).

3. 1819 ir 1826 metų *INVENTORIUS*, lenkų kalba rašytas, ir

4. 1818 m. *VIZITAS*, lenkų kalba, surištas ir priantspauduotas.

Ar šios 4 knygos ir yra tie 1852 m. pavadintieji: „dokumentai, kurie liečia vienuolyną“, neaišku, bet ar jie buvo priskiriami ir aukščiau nurodytiems 35 rankraščiams?

Įdomus yra ir⁷⁴ 1874 m. gegužės 12 d. vienuolyno vedėjo raštas vyriausybei⁷⁵ („blagočinnomu monastyrey Litovskoj Eparchii“), kad šio vienuolyno, kaip atidaryto tik 1832 m., bibliotekoje jokių senoviškų knygų ir rankraščių nėra. Tas raštas buvo atsakymas į Sinodo ober-prokuroro 1874.I.23 raštą Švietimo Ministerijai apie tai, kad pageidautina atiduoti Vilniaus Viešajai Bibliotekai visus bažnyčiose ir vienuolynuose esamus XVI–XVII amžiaus pravoslavų, katalikų ir protestantų spaudinius. Taigi, rusai laikė Pažaislio vienuolyną

72 Visas šis sakinytis taisytas V. Biržiškos.

73 Žodis įterptas V. Biržiškos.

74 Trys žodžiai įrašyti V. Biržiškos.

75 A) Vadovybei.

įsteigtą tik 1832 metais, jokios sukcesijos⁷⁶ nepripažindami. Galbūt⁷⁷, jog tai buvo⁷⁸ tik atsitiktina vieno tik apyskaitos rašytojo – nemokšos nuomonė⁷⁹. Bet kiek knygų rusai per savo daugiau nei⁸⁰ 80 metų (1832–1915) šeimininkavimo laiką pririnko? Viename leidinyje („Požaiskij Uspenskij Pervoklassnyj Monastyr“⁸¹ Vilna, 1906.) šiuo klausimu sakoma, kad⁸¹ įsisteigus Pažaislio pravoslavų vienuolynui, jo biblioteka buvo įvairiomis rusų knygomis papildoma. Šios knygos gaunamos buvo iš Rusijos pravoslavų Sinodo, šiaip perkamos vienuolyno lėšomis ir kaip aukos vienuolyno bibliotekai iš įvairių pavienių asmenų gaunamos. 1906 metų pradžioje tokiu būdu vienuolyno bibliotekon patekę buvo visos *apie 100 pavadinimų* knygų rusų kalba ir apie 10 egzempliorių įvairių dvasinio turinio žurnalų. Be to, ten⁸² pasakyta, kad 1839 m. katalikų dviasikijai grąžintos buvo katalikų įvairios apeiginės ir grynai bažnytinės knygos. Toje brošiūroje taip pat tvirtinama⁸³, jog 1836 m. į Polocką buvo išsiųsta viso *713 egzempliorių* įvairaus turinio knygų (216 – lotynų kalba, 201 – lenkų, 4 – vokiečių ir 5 – prancūzų ir be to, dar kažkokios kitos knygos). Iš kur brošiūros autorius tas žinias yra paėmęs, aiškiai nematyti, nors kiek jis ir nurodo savo šaltinius. Kaip matėm tas skaičius yra pusanthro karto didesnis⁸⁴, negu nurodyta mūsų kalbamuose čia sąrašuose. Taipogi iš nurodytos čia dabar brošiūros nematyti, kuo remiantis tvirtinama, jog katalikams jų knygos buvo grąžintos 1839 metais. Mūsų nurodytasis pirmykštis bibliotekos sąrašas-juodraštis irgi kalba apie žymiai didesnę (nei 1836 m. buvo išsiųsta) knygų skaičių. O kai dėl⁸⁵ rusų knygų rinkinio, tai knygų rinkimo darbas buvo atliekamas be ypatingo uolumo ir be pastangų rūpintis bibliotekos papildymais. Esu užtikęs bylose keletą žinių⁸⁶ apie pirktas vienuolyno bibliotekai knygas:

Maskvos sinodalinės spaustuvės kontora 1837 metais išpildžiusi yra Pažaislio vienuolyno užsakymą dėl mokslo vadovėlių ir teologinių knygų – viso už 94 rub. 96 kap. Per visus 1846 metus knygų reikalams, pagal apyskaitą, išleista 7 rub. 1846 m. sausio 21d. vienuolyno bibliotekai, be to, pirktą įvairių darži-

76 A) Iš lot. k., paveldėjimo.

77 Mašinėraštyje buvo „norisi manyti“, taisyta V. Biržiškos.

78 Žodis įterptas V. Biržiškos.

79 Išbrauktas tekstas: „Ir čia visai nesvarbu, kad (nors) šiaip ir charakteringa anų laikų rusų nuotaikai. Bet įdomu kas kita, būtent“

80 Du žodžiai prieš šią pastabą įterpti V. Biržiškos.

81 Žodis prieš šią pastabą įterptas V. Biržiškos.

82 Mašinėraštyje buvo „šioje brošiūroje“, taisyta V. Biržiškos.

83 Sakinio dalis prieš šią pastabą įterpta V. Biržiškos.

84 Pradedant žodžiu „kiek“, tekstas įterptas V. Biržiškos.

85 Du žodžiai prieš šią pastabą įterpti V. Biržiškos.

86 Sakinys iki šios vietos taisytas V. Biržiškos.

ninkystės ir sodininkystės turinio knygų bei žemės ūkio laikraščių, viso už 20 rub. 1847 m. atsiųstas buvo į vienuolyną Vilniaus pravoslavų konsistorijos pasiūlymas pirkti Rišomo ir Vangoldo geografiją, su Lassalio Liudviko piešiniais, 1846 m. liuksusinį leidinį išsp[ausdintą] Petrapilyje⁸⁷, meniškai prancūzų popieriuje įrištą, už 3 rub., pelnas skirtas Petrapilio vaikų ligoninei. Tačiau Pažaislio vienuolyne neatsirado nei vieno norinčio tą knygą įsigyti, kas matyti iš vienuolyno vedėjo 1847.IV.7 raporto („Želajuščich wypisat upomianutuju knigu ne okazalos“).

Apžvelgus visą liečiančią biblioteką medžiagą⁸⁸, galutinai negalima nustatyti⁸⁹, kiek ir kam teko kamaldulų knygų. Atrodo, kad Polocko dvasinė seminarija gavo toli gražu ne visas. Kamaldulų laikų katalogo nėra, bet vargu galima manyti, kad jo ir nebuvo, nes vienuoliai, matyti, knygomis rūpinosi, jas gražiai įrišdavo (tai turėtų ir mus šiandien džiuginti, ypač tuos, kurie knygos papuošimu rūpinasi). Keista, kad sąrašo autoriai-vienuoliai skirsto knygas ne pagal jų turinį, o pagal kalbą ir knygos didumą^{90*}. Archyve neteko surasti jokių pėdsakų apie tai, kad konsistorijos 1833.VIII.24 nutarimas atiduoti dalį knygų katalikams būtų buvęs įvykdytas. Bendrai, gal būti, nemaža atsakymų šiandien mums visais tais klausimais galėtų duoti nurodytuose sąrašuose minimieji 1785 m. „Fundušas“ ir 1819 bei 1826 metų „Inventorius“. Tačiau jų dabar Pažaislyje nėra ir nežinia, kur jie per rusų 1915 m. evakuaciją galėjo patekti. Šiaip ar taip, dabar Pažaislio vienuolyne ir jo archyve mažiausių buv[usios] kamaldulų bibliotekos likučių užtikti ar ką apie juos išgirsti man neteko, ir, atrodo, jų dabar tikrai ten nebėra^{91*}.

Bendrai⁹², „Baltųjų Benediktiniečių“ (Kamaldulų ar Romualdiečių) Kongregacijos nariai turi nuopelnų ir mokslo srityje, ir jie yra turėję žymių knygų rinkinius. Jų Kongregacijoje jau nuo XI šimtmečio (įsisteigimo metai – 1072) eremitų tarpe yra buvę pasižymėjusių bibliofilų (kronikos pav. kalba apie 1498 ir 1810 m. Toskanoje apiplėštas jų vertingas bibliotekas). Reikia manyti, kad

87 Sankt Peterburge, čia ir toliau.

88 Ši sakinio dalis įterpta V. Biržiškos.

89 Du žodžiai prieš šią pastabą įterpti V. Biržiškos.

90 *Greičiausia, kaip tik čia jie ir laikėsi senojo katalogo, nes tokia tvarka paprastai buvo aprašomos daugumos katalikų vienuolynų bibliotekos. Vac[lovas] Biržiška.

91 *1919 m. kiek Pažaislių vienuolyno dokumentų ir kelios dešimtys knygų (jų tarpe neabejotinai iš senosios kamaldulų bibliotekos kilusios Direktorijos) pateko į Valstybinę Centralinę Biblioteką Kaune. Kamaldulų direktorijos dabar yra V[ytauto] D[idžiojo] Univ[ersiteto] Bibliotekoje. Vac[lovas] B[iržiš]ka. –Abi žvaigždutėmis pažymėtos V. Biržiškos pastabos yra rašytos ranka ant atskiro lapelio, pridėtos prie straipsnio mašinėraščio – A. P.

92 Mašinėraštyje buvo „prisiminkime dar“, taisyta V. Biržiškos.

šios jų tradicijos pasireiškė Pažaislyje per jų ten ilgą, apie 170 metų (1663–1832), gyvenimo laiką. Bet bibliotekos kambarys, apie kurį teko čia paminėti, šiandien tėra vienintelis, nekalbantis apie buvusius vienuolių dvasinius knygų turtus liudininkas ir nieko apie buvusias jame knygas pasakyti negali. Tik viena kita smulkmena (pvz. knygų puošnus įrišimas) sako apie šių eremitų didelę meilę knygai.

[1943.IX.27]⁹³

93 Be datos, įrašytos ranka, yra ir V. Burkevičiaus autografas – parašas žaliu pieštuku.